

TESTIMI NDËRKOMBËTAR PIRLS 2021 – NJË ANALIZË E ARRITSHMËRISË SË NXËNËSVE TANË NË FUSHËN E KULTURËS SË LEXIMIT

Murteza Osdautaj

Abstrakt

Ky punim paraqet një analizë të përgjithshme, bazuar në indikatorët e vlerësimit, të arritshmërisë së nxënësve tanë, të klasave të katërta, në testimin ndërkombëtar PIRLS 2021, i cili kishte fokus arritshmërinë e nxënësve në kulturën e leximit (reading literacy) dhe performancën e nxënësve të klasave të katërta të nivelit fillor në këtë fushë akademike. Punimi sjell informacione specifike të rëndësishme në lidhje me ndikimin e pandemisë COVID-19 në shkolla dhe në rezultatet e nxënësve të vendit tonë, por edhe të vendeve me të cilat e kemi bërë krahasimin. Meqenëse PIRLS është një testim në të cilin përfshihen nxënësit e shumë shteteve nga e tërë bota, në punim do të paraqiten arritjet tona bazuar në indikatorët matës të PIRLS dhe të krahasuara me arritshmërinë e vendeve të rajonit të Ballkanit Perëndimor, me fokus Shqipërinë, Maqedoninë e Veriut, Kroacinë dhe Slloveninë. Bazuar në arritshmërinë e nxënësve kosovarë, të krahasuar me arritshmërinë e përgjithshme në PIRLS 2021, por edhe të krahasuar me arritjen e vendeve fqinje. Krahasimi i të dhënave dhe analizimi i tyre kanë bërë që punimi të sjellë një numër përfundimesh, rekomandimesh dhe propozimesh që mund të jenë në shërbim të politikëbërësve të niveleve komunale dhe qendrore për ndërmarrjen e masave për përmirësimin dhe ngritjen në nivel ndërkombëtar të sistemit fillor arsimor.

Fjalët çelës: PIRLS, indikatorët e vlerësimit, nxënësit, kultura e leximit, arritshmëria, sistemi arsimor.

Abstract

This paper presents a general analysis, based on assessment indicators, of the achievement of our fourth-grade students in the international PIRLS 2021 test, which was focused on the achievement of students in reading literacy and the performance of fourth-grade students at the primary level in this academic field. The paper provides important and specific information regarding the impact of the COVID-19 pandemic on schools and on the results of students in our country but also in the countries with which we have made the comparison. Since PIRLS is a test that includes students from many countries around the world, the paper will present our achievements based on the PIRLS measurement indicators and compared with the achievement of countries of the Western Balkans region, with a focus on Albania, North Macedonia, Croatia and Slovenia. Based on the achievements of Kosovar students, compared with the overall achievement in PIRLS 2021 but also compared with the achievement of neighboring countries, the comparison of data and their analysis have led the research to a number of conclusions, recommendations and proposals that can be of service to policymakers at the municipal and central levels for taking measures to improve and raise the primary education system to an international level.

Keywords: *PIRLS, assessment indicators, students, reading literacy, achievement, education system.*

1. Hyrje

PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*) është një testim ndërkombëtar, i cili ka filluar të implementohet në vitin 2001, me qëllimin që të masë dhe të konstatojë nivelin e zhvillimit të kulturës së leximit të nxënësve të shkollës fillore, si një bazë e zhvillimit të tyre intelektual, profesional dhe njerëzor në të ardhmen. PIRLS, specifikisht, ka për qëllim për ta matur përvetësimin e shkathtësisë së kulturës së leximit (*reading literacy*) për nxënësve të klasave të katërta apo të moshës mesatare prej 9.5 deri në 10.5 vjeçe.

Në PIRLS, nga secili shtet pjesëmarrës, ishte përzgjedhur, në mënyrë të rastësishme, nga 4000-6000 nxënës prej 150 deri në 200 shkollave. Në tërësi, PIRLS 2021 mbledhi të dhëna nga rreth 400,000 nxënës, 380,000 prindër, 20,000 mësues dhe 13,000 shkolla. Edhe kësaj radhe, si në rastin e parë, Kosova u përfaqësua dobët dhe, në radhitjen e përgjithshme të vendeve evropiane që kanë marrë pjesë në testim, doli e fundit. Nga të dhënat që ofrohen në studimin që është bërë në lidhje me testimin PIRLS, nga Kosova kanë qene të përzgjedhur 4874 nxënës, prej të cilëve në testim kanë marrë pjesë apo janë vlerësuar 4557. Sipas të dhënave të publikuara nga organizatori (<https://pirls2021.org/results>), nxënësve të klasave të katërta të Kosovës janë testuar në qershor të vitit 2021, ndërsa moshën e tyre mesatare, në momentin e testimit, ishte 10.1 vjeç.

Kosova mori pjesë në PIRLS për herë të parë me një mostër të përbërë prej 4557 nxënësish të klasave të katërta dhe moshën mesatare të tyre ishte 10.1 vjeç. Rezultatet treguan se arritshmëria e nxënësve tanë ishte ndër më të dobëtat ndër të gjitha vendet pjesëmarrëse. MASHTI kishte paraparë një varg masash që indirekt lidhen me këtë fushë në Strategjinë e Arsimit 2022-2026, mirëpo, deri më tani, nuk kemi parë ndonjë veprim konkret për të adresuar rezultatet e testimit PIRLS (por edhe të testimit PISA) në Kosovë. Bazuar në gjendjen që u përmend, ky studim vë në pah disa nga aspektet më kritike që duhet analizuar e adresuar tutje në programe dhe politika arsimore në Kosovë.

Analiza e rezultateve dhe konsiderimi i faktorëve që ndikojnë në këto rezultate hap detyra të reja politikëbërëse për t'i shmangur arsyet dhe

faktorët që kanë ndikuar në rezultatet aktuale, të cilat, siç do të shohim më poshtë, janë tejet të pakënaqshme.

2. Konteksti teorik

Bazuar në informatat që ka ofruar administratori i testimit IEA (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*), në test janë matur aftësitë dhe kompetencat e nxënësve në **përvojën letrare** (*Literary experience*) (leximin, dallimin, përjetimin dhe njohjen e letërsisë) dhe në të kërkuarit dhe përdorimin e informacioneve për jetë, shkollë, shtëpi dhe situata jetësore të ndryshme. Është marrë parasysh vlerësimi i nivelit të aftësive të nxënësve për ta përjetuar letërsinë. Bazuar në këtë lloj pikëvështrimi dhe standardi të vendosur, të gjitha këto përvoja dhe përjetime që mund t'i marrin nxënësit gjatë leximit të letërsisë do të duhej të shndërroheshin në një lloj përvoje dhe parapërgatitjeje për përjetimin e situatave të ngjashme në jetën reale dhe në rrethanat e përditshme në shkollë dhe në shoqëri.

Aspekti tjetër që është matur gjatë testimit është **'Leximi me qëllim të gjetjes dhe përdorimit të informacionit'**. Ky aspekt i vlerësimit, duke u bazuar në faktin se informacionet jepen zakonisht në formë të shkruar dhe në mënyra të ndryshme të të shkruarit, është bërë me pjesë leximi joletrar dhe ka pasur për qëllim që të hetojë se në çmasë nxënësit kanë fituar kompetenca që ta gjejnë, ta kuptojnë dhe të jenë në gjendje ta përdorin dhe aplikojnë një informacion të caktuar që ka të bëjë me një problematikë të caktuar apo me më shumë problematika.¹

PIRLS, në testim, ka vlerësuar katër procese të të kuptuarit me bazë të gjerë që përdoren e zhvillohen zakonisht nga lexuesit e klasës së katërt, të cilat janë:

1. *Përqendrimi dhe marrja e informacionit të shprehur në mënyrë eksplicite;*

¹ Duhet të ceket se PIRLS, për shkak të natyrës së veçantë të poezisë, dhe për shkak se gjatë përkthimit poezia mund të humbasë cilësitë kuptimore dhe gjuhësore, në testim ka përdorur vetëm tekste letrare dhe joletrare në prozë.

2. *Aftësia për të bërë konkluzione të drejtpërdrejta;*
3. *Interpretimi dhe integrimi i ideve dhe i informacionit; dhe*
4. *Vlerësimi dhe kritika e përmbajtjes dhe elementeve të tekstit.*

Sipas *Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin (Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Goh, S., & Prendergast, C. (Eds.). (2017)*, situatat e ndryshme të leximit kërkojnë që lexuesit ta ndërtojnë kuptimin (*e leximit*) në mënyra të ndryshme. Ky element është marrë parasysh edhe gjatë përcaktimit të parimeve dhe aspekteve të vlerësimit të nxënësve të kasës së pestë. Bazuar në këtë që u tha, hartuesit dhe autorët e pyetësorëve të PIRLS gjatë punës së tyre për përgatitjen e testimit janë bazuar në katër shtylla bazë të procesit të të kuptuarit të tekstit.

1. *Përqendrimi dhe marrja e informacionit të shprehur në mënyrë eksplicite*

Përqendrimi i lexuesve të tekstit variron për shkak të fokusit të ndryshëm që secili mund ta ketë në lidhje me tekstin e caktuar. Ide të ndryshme që paraqiten në tekst mund ta zgjojnë, në nivele të ndryshme, kërshërinë e lexuesit në lidhje me to. Lexuesit mund të përqendrohen në momente të caktuara kur idetë e shprehura në tekst mund të jenë në pajtim ose në kundërshtim me idetë e tyre dhe në lidhje me atë që ata mund ta kenë imagjinuar apo pritur për dhe nga teksti.

2. *Nxjerrja e konkluzioneve të drejtpërdrejta*

Nxjerrja e konkluzioneve të drejtpërdrejta mendohet se është një nga elementet më të forta të një lexuesi të pasionuar dhe me shkathtësi në lexim. Kjo ngase autorët dhe shkruerit, jo gjithmonë, i paraqesin mendimet e tyre në mënyrë të drejtpërdrejtë. Duke e ditur se shkruerit dhe autorët përdorin mjete të ndryshme gjuhësore, jo gjithmonë të njëjta dhe shpesh të kundërta, edhe mënyra e paraqitjes së kuptimit në shkrimet e tyre ndryshon në mënyrë të theksuar. Kjo i vë në një situatë interesante lexuesit, të cilët janë të detyruar që t'i absorbojnë të gjitha këto dallime dhe prej tyre ta nxjerrin kuptimin e tekstit.

Lexuesit me përvojë shpesh arrijnë që në tekst t'i kapin dy a tri pjesë kryesore të tij dhe nga ato pjesë ta nxjerrin kuptimin e paraqitur. Në shumë raste autori e thur tekstin në atë mënyrë që ia lehtëson lexuesit të tij nxjerrjen e konkluzioneve të dëshiruara, qoftë duke e drejtuar direkt drejt qëllimit të shkrimit, qoftë duke e paralajmëruar se cili duhet të jetë konkluzioni i dëshiruar të cilin ai (lexuesi) duhet ta nxjerrë.

3. Interpretimi dhe integrimi i ideve dhe i informacioneve

Po kështu një nga elementet e interpretimit dhe integritit të ideve dhe informacioneve është edhe zhvillimi i aftësisë së lexuesit që ta bëjë ndërlidhjen e dijeve dhe aftësive që i posedon me atë që aktualisht i merr nga leximi i tekstit të caktuar dhe, njëkohësisht, ta krijojë njëfarë përditësimi të atyre njohurive dhe aftësive me anë të informacioneve dhe ideve të reja që i merr nga teksti lexuar.

Me rëndësi është të ceket se kjo aftësi dhe shkathtësi e lexuesit kërkon që ai ta njohë dhe ta kuptojë në tërësi tekstin të cilin e lexon. Kjo bën që ai t'i nxjerrë dhe t'i përdorë konceptet dhe gjeneralizimet, të cilat nuk janë të shprehura në mënyrë eksplicite në tekst (*Britt, M.A. & Rouet, J.-F. (2012)*). Realizimi i plotë i detyrave që dalin nga ky aspekt nënkupton të kuptuarit e të gjithë tekstit, ose të paktën të pjesëve të rëndësishme të tij, si dhe idetë ose informacionet që shkojnë përtej tekstit (*PIRLS 2021 Reading Assessment Framework*).

4. Vlerësimi dhe vështrimi kritik i përmbajtjeve dhe elementeve të tekstit

Vlerësimi i tekstit dhe, në raste, përpykja për ta vështruar atë në mënyrë kritike, janë komponentë shumë të rëndësishëm, të cilët kërkojnë një angazhim cilësor dhe intelektual të lexuesit, në këtë rast të lexuesit të klasave të katërta. Natyra e teksteve është e tillë që secila përfaqëson pikëvështrime të ndryshme të autorëve dhe të ideve të tyre mbi tematiken e të cilën e mbulojnë tekstet. Teksti paraqet idetë personale të autorit, të cilat ai mund t'i ketë bazuar në një set idesh e konceptesh që ai i ka mësuar dhe përvetësuar në jetë. Gjithashtu, në natyrën e tekstit bëjnë pjesë edhe stili, fjalori i përdorur

në tekst, sintaksa e veçantë dhe një varg elementesh të tjera, të cilat një tekst e bëjnë të veçantë dhe të ndryshëm.

Lexuesit, kur vihen para detyrës së leximit të një teksti, janë përballë informatave që sjell autori i veçantë, informatave që ai, lexuesi, mund të ketë për temën e caktuar dhe burimeve të shumta (sidomos nga interneti) në lidhje me temën e caktuar në të cilat ai mund të ketë qasje. Në këto situata ai detyrohet ta bëjë një lloj vlerësimi të asaj që është duke lexuar dhe të krijojë një qëndrim në lidhje me informatat dhe faktet që sjell pjesa e leximit.

Për t'i vlerësuar dhe kritikuar elementet strukturore të tekstit dhe të gjuhës së përdorur, lexuesi, në rastet më të shumta, bazohet në njohuritë mbi përdorimin e gjuhës, karakteristikat prezantuese dhe karakteristikat e përgjithshme apo karakteristikat specifike të gjinisë së tekstit ((*Derewianka, B. (2003).*

3. Metodologjia

Studimi përdor qasjen hulumtuese sasiore dhe cilësore. U përdor kjo qasje hulumtuese si një mjet për të thelluar analizën e rezultateve të nxënësve kosovarë në studimin PIRLS 2021. Për ta kryer një qasje sa më objektive, me fokus akademik dhe analitik për hartimin e këtij punimi jemi bazuar në të gjitha studimet (libra dhe hulumtime më të shkurtra) që kanë dalë që nga publikimi i rezultateve të PIRLS 2021 (*Komakhidze, M., Reynolds, K.A., Fishbein, B., Wry, E., Kennedy, A., & von Davier, M. (2024). COVID-19 Research Resources in PIRLS 2021. Boston College, TIMSS & PIRLS; Organisation for Economic Cooperation and Development. (2001). Literacy in the Information Age Final Report of the International; PIRLS 2021 Reading Assessment Framework, Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin; Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Goh, S., & Prendergast, C. (Eds.). (2017). PIRLS 2016 encyclopedia: Education policy and curriculum in reading etj.)*

Ne kemi nxjerrë dhe analizuar të gjitha rezultatet që kanë të bëjnë me Kosovën, duke filluar që nga treguesit e përgjithshëm që kanë të bëjnë me shkollën dhe ndikimin e saj nga pandemia COVID-19, nxënësit, rrethin social dhe familjen dhe duke vazhduar me treguesit e veçantë që kanë të

bëjnë me arritshmërinë e nxënësve dhe me faktorët shkollorë e jashtëshkollorë që ndikojnë në atë arritshmëri.

Me anë të metodave krahasimtare, kishim qëllim të shohim se ku janë problemet e arritshmërisë dhe të nxënies të nxënësve të Kosovës dhe si qëndron Kosova në këtë aspekt krahasuar me vendet e tjera të rajonit. Duke e përdorur metodën krahasuese, gjithashtu, në kemi tentuar t'i gjejmë ndryshimet dhe dallimet e sistemeve arsimore të vendeve të rajonit dhe kemi tentuar të nxjerrim fakte për t'i konstatuar problemet me të cilat përballet sistemi ynë arsimor dhe nxënësit tanë në fushën e kulturës së leximit (*Reading Literacy*). Kemi nxjerrë dhe krahasuar rezultatet e arritshmërisë, por edhe të të dhënave që flasin për sistemet arsimore të Kosovës, Shqipërisë, Maqedonisë Veriore, Kroacisë dhe Sllovenisë, dhe jemi përpjekur të konstatojmë se në cilët indikatorë janë vërejtur ndryshime negative të nxënësve të Kosovës krahasuar me nxënësit nga vendet e tjera të përmendura.

Me anë të mbledhjes së të dhënave dhe krahasimit të tyre, jemi përpjekur, gjithashtu, t'i identifikojmë dhe gjejmë edhe problemet e sistemit tonë arsimor që ka të bëjë me ciklin shkollor 1-5, të cilit i përkisnin nxënësit e testuar, e që janë identifikuar në intervistat e prindërve, drejtorëve dhe stafit profesional të shkollave.

Mbledhja dhe analiza e të dhënave

Pas publikimit të rezultateve të PIRLS 2021, organizatori fillimisht botoi në versionin elektronik të raportit të përgjithshëm 'PIRLS 2021 International Results in Reading', i cili u pasua me një numër të madh të të dhënave plotësuese, sidomos me të dhëna tabelare dhe përshkrime ilustrative. Derisa informatat kualitative i kemi nxjerrë nga libri në fjalë, të dhënat kuantitative (tabela etj.) i kemi shqyrtuar nga informacionet që u botuan me vonë në faqen e organizatorit në <https://www.iea.nl>. Për t'i mbledhur informatat në lidhje me ndikimin e Covid-19, na ka shërbyer shumë libri 'COVID-19 research resources in PIRLS 2021', që gjendet në vegëzen: https://pirls2021.org/wp-content/uploads/doi/P21_Insights_Covid-19_Research_Resources.pdf.

Organizatori për ta bërë sa më të qartë strukturën e testimit, si dhe për të krijuar një pasqyrë sa më gjithëpërfshirëse të matjes së arritshmërisë së nxënësve të testuar ka përgatitur një set të madh të të dhënave tabelare prej afro 1TB hapësire memorike. (<https://pirls2021.org/data>).

Për t'i veçuar të dhënat në lidhje me Kosovën dhe vendet me të cilat i kemi krahasuar rezultatet e nxënësve të Kosovës, kemi ripunuar apo krijuar më shumë se 100 tabela me të dhëna specifike.

Gjithsesi, gjatë hartimit të punimit kemi përdorur edhe të dhëna specifike që mund të gjinden në webfaqen e OECD-së, të UNESCO-s dhe të Bashkimit Evropian.

4. Rezultatet e studimit

Referuar analizës së të dhënave nga ky studim, gjetjet kryesore janë organizuar dhe prezantohen në disa tematika, të cilat në thelb i kanë rezultatet e nxënësve në PIRLS 2021.

4.1 Shkollat dhe ndikimi i tyre nga pandemia COVID-19

Sipas të dhënave që kanë mbledhur dhe prezantuar organizatorët e testimit (*Komakhidze, M., Reynolds, K.A., Fishbein, B., Wry, E., Kennedy, A., & von Davier, M. (2024). COVID-19 Research Resources in PIRLS 2021. Boston College, TIMSS & PIRLS*) në Kosovë ndikimi i COVID-it ka qenë i ndryshëm në shkolla të ndryshme. Nga të dhënat e prezantuara nga drejtorët e shkollave nga kanë ardhur nxënësit që janë testuar, del se vetëm 9% e nxënësve vijnë nga shkollat që nuk janë ndikuar nga pandemia, 39% e tyre ishin nga shkollat që janë ndikuar për më pak se dy javë mësimore, ndërsa nxënësit që vinin nga shkollat e ndikuara nga 2 deri në 4 javë përbënin 38% të të testuarve. Nga shkollat që kanë qenë të ndikuara deri në tetë javë apo më shumë se tetë javë në test kanë marrë pjesë 4%, përkatësisht 10%. Për t'i dhënë një element krahasimtar këtij shkrimi, po e paraqesim këtë shpërndarje në shtetin fqinj të Maqedonisë Veriore. Shpërndarja e nxënësve

në këtë shtet, sipas kategorive që i përmendëm më lart, ishte 34% e nxënësve nga shkollat e pandikuara, 9% dhe 28% nxënësve vinin nga shkollat që ishin ndikuar më pak se dy javë, përkatësisht 2 deri në 4 javë. Nga shkollat që ishin ndikuar deri në tetë javë dhe më shumë se tetë javë, në testim merrnin pjesë 3, përkatësisht 26 për qind e nxënësve.

Paraqitja grafike e këtyre të gjeturave për të dyja vendet duket kështu:

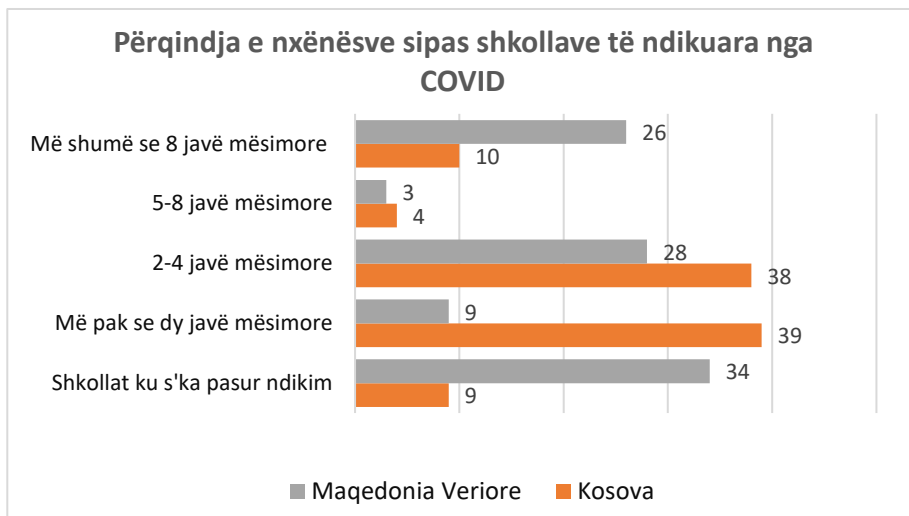

Figura 1: Shkollat e ndikuara nga COVID (Kosova dhe Maqedonia Veriore)

Për t'i dhënë një element krahasimtar këtij shkrimi, po e paraqesim këtë shpërndarje në shtetin fqinj të Shqipërisë. Shpërndarja e nxënësve në këtë shtet, sipas kategorive që i përmendëm më lart, ishte 34% e nxënësve nga shkollat e pandikuara, 9% dhe 28% nxënësve vinin nga shkollat që ishin ndikuar më pak se dy javë, përkatësisht 2 deri në 4 javë. Nga shkollat që ishin ndikuar deri në tetë javë dhe më shumë se tetë javë, në testim merrnin pjesë 3, përkatësisht 26 për qind e nxënësve. Paraqitja grafike e këtyre të gjeturave për të dyja vendet duket kështu:

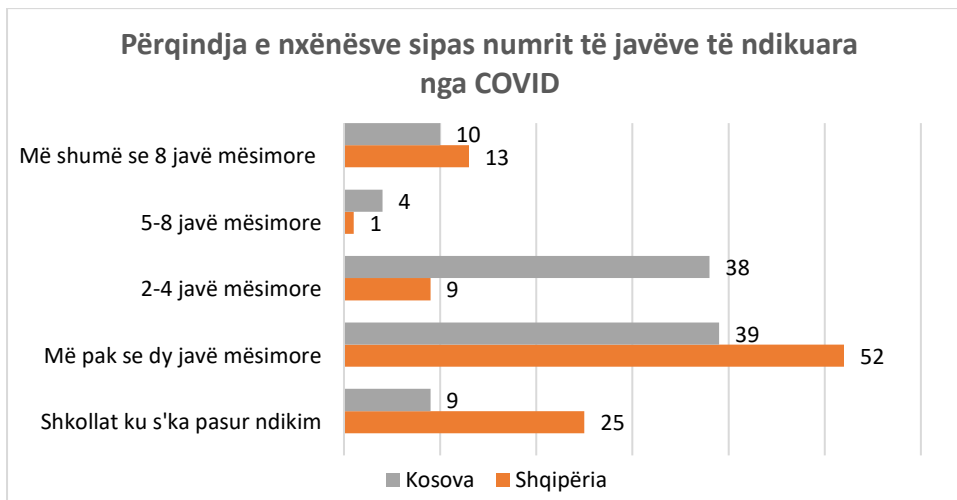

Figura 2: Shkollat e ndikuara për javë mësimi (Kosova dhe Shqipëria)

Gjatë testimit të nxënësve, organizatori ka kryer edhe një hulumtim, qëllimi i të cilit ishte nxjerrja e të dhënave dhe perceptimeve nga prindërit në lidhje me vijimin apo qëndrimin në shtëpi të nxënësve, por edhe në lidhje me perceptimin e tyre për arritshmërinë e fëmijëve të tyre gjatë kësaj periudhe. Nga kjo pjesë e hulumtimit ka dalë se vetëm 3% e nxënësve kosovarë i kanë vijuar mësimet rregullisht në shkollë, ndërsa që 97% prej tyre, në kohëzgjatje të ndryshme, mësimet i kanë ndjekur nga shtëpia, në njërën nga mënyrat e aplikuara gjatë pandemisë. Te Maqedonia Veriore ka të dhëna të tjera. Në këtë vend kjo ndarje është 15% me 85%, gjë që dëshmon se pandemia dhe ndikimi i saj në vijimin në shkollë ka qenë më i vogël.

Në lidhje me perceptimin e prindërve lidhur me arritshmërinë në mësimet e fëmijëve të tyre që gjatë pandemisë kanë qëndruar në shtëpi, në Kosovë kemi këtë përqindje të perceptimeve:

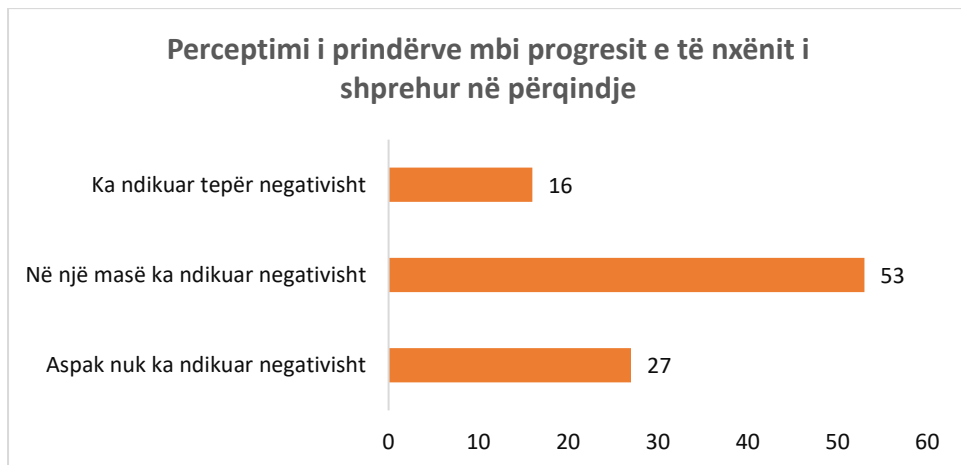

Figura 3: Perceptimi i prindërve mbi progresin e nxënësve (Kosova)

Për Maqedoninë e Veriut i njëjti grafik duket si më poshtë:

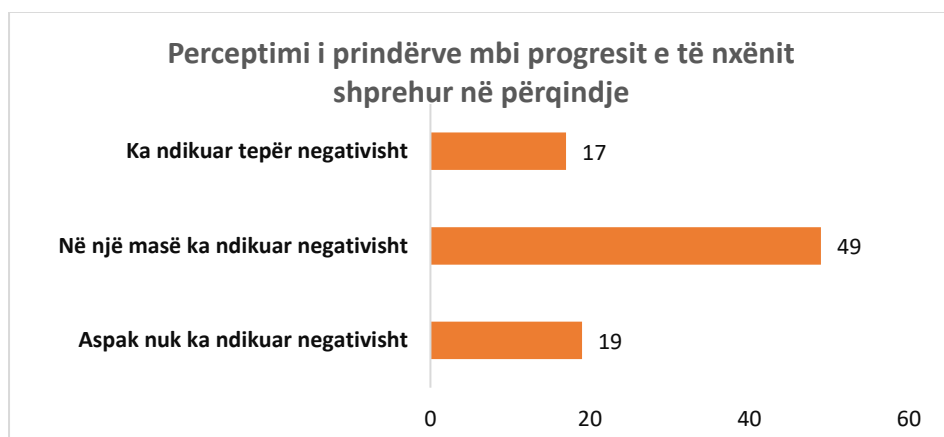

Figura 4: Perceptimi i prindërve mbi progresin e nxënësve (Maqedonia Veriore)

Nga ajo që mund të vërejmë në të dhënat e paraqitura në dy grafikët që i sollëm më lart, mund të konstatojmë se perceptimi i prindërve për ndikimin e pandemisë COVID në mësimdhënie e në këtë rast për ndikimin që ka pasur mosvijimi i rregullt në shkollë, në të dyja vendet, 70% deri 80% e prindërve mendojnë se ndikimi ka qenë negativ në mësimnxënie.

4.1. Rezultatet e përgjithshme sipas indikatorëve matës (arritshmëria e nxënësve)

Në bazë të treguesve të publikuar nga PIRLS, mesatarja e arritshmërisë së nxënësve kosovarë ka qenë 421 pikë, karshi Shqipërisë që kishte arritur mesatare prej 512 pikësh.

Tabela 2 Arritshmëria e shprehur në përqindje (Kosova dhe Shqipëria)

Vendi	Arritshmëria mesatare në pikë			Shpërndarja e arritshmërisë në lexim					
				5 Percentila	25 Percentila	95% Intervali I besueshmërisë ($\pm 2SE$)		75 Percentila	95 Percentila
Kosova	421	(3.1)	☐	271	367	414	427	479	549
Shqipëria	513	(3.1)	☐	381	461	507	519	567	637

Meqenëse të dhënat janë të shprehura në përqindje, nga analiza e tabelës së paraqitur më lart mund të konstatojmë se 95% e nxënësve kosovarë të testuar kanë pasur mesatare nën 549 pikë. 75% e tyre kanë mesatare nën 479 pikë. Nga të dhënat në tabelën 1 mund të konstatohet se 95% e nxënësve në mes 75% dhe 25% kanë arritur mesatare nga 414 deri 427 pikë. 25% e nxënësve, kanë arritur mesatare nën 367 pikë, derisa 5% e tyre nuk kanë arritur mesataren prej 271 pikëve. Dallimet ndërmjet Kosovës dhe Shqipërisë janë të vërejtura dhe diferenca e përgjithshme ndërmjet tyre kap thuaja në të gjitha rastet 80 pikë në favor të Shqipërisë. Parë në aspekti krahasimor, Kosova ka tendencë rënieje, derisa Shqipëria këtë tendencë e ka drejt rritjes.

4.2. Arritshmëria sipas gjinisë

Edhe në këtë testim është bërë diferencimi i arritjeve ndërmjet vajzave dhe djemve. Nga të dhënat e përgjithshme, që mund të shihen nga të dhënat e nxjerra, del se në të gjitha vendet vajzat kanë performuar më mirë në dhënien e përgjigjeve. Njësoj ka ndodhur edhe në rastin e Kosovës. Në lidhje me këtë, nga tabela që do ta shihni më poshtë, shihet se, në total, nga popullacioni i tërësishëm i nxënësve kosovarë që kanë marrë pjesë në

PIRLS, 51% prej tyre kanë qenë vajza dhe 49% djem, derisa nga Shqipëria proporcioni ka qenë i kundërt me të Kosovës, 49% vajza dhe 51% djem.

Tabela 3: Arritshmëria sipas gjinisë (Kosova dhe Shqipëria)

Vendi	Vajzat		Djemtë		Diferenca	Tendenca
	Përqindja e nxënësve	Shkalla e arritjes mesatare	Përqindja e nxënësve	Shkalla e arritjes mesatare		
Kosova	51	431	49	410	21	□
Shqipëria	49	523	51	503	20	□

Nga rezultatet e tabelës, shihet se mesatarja e arritshmërisë së vajzave kosovare ka qenë 431 pikë, ndërsa arritshmëria mesatare e djemve ka arritur në kuotën prej 410 pikëve. Nga kjo që mund të shohim në tabelë, del se vajzat kosovare kanë performuar më mirë se moshatarët e tyre djem dhe diferenca e përgjithshme në mes tyre është 21 pikë në favor të vajzave. Treguesit, gjithashtu, tregojnë se tendenca e kësaj difference është në rritje për vajzat. Bazuar në të dhënat e mbledhura dhe të paraqitura në tabelë, mund të konstatohet diferenca, thuajse e njëjtë, në mes të vajzave dhe djemve nga shkollat e Shqipërisë, ku, gjithashtu, vajzat kanë performuar më mirë.

Shqetësuese nga të dhënat në këtë tabelë janë diferencat e përgjithshme në mes të dy vendeve. Shqipëria, dukshëm, ka performuar më mirë se Kosova, ndërsa që diferenca e mesatares për vajzat, që është 82 pikë, dhe diferenca në mes djemve të të dyja shteteve, që është 93 pikë, në favor të nxënësve të Shqipërisë paraqet një hendek të madh në mes të dy vendeve në arritshmëri. Nëse numrin e pikëve i ndajmë për vite shkollore, atëherë mund të konstatohet se Shqipëria e kalon Kosovën për afër një vit shkollor në rezultatet e treguara dhe kjo gjendje nuk është aspak e lakmueshme për shkollat kosovare. Ky fakt e imponon nevojën për ndërmarrjen e masave të shpejta drejt përmirësimit të sistemit dhe të performancës së tij.

4.3. Trendët e arritshmërisë

Në setin e të dhënave që kanë gjeneruar nga PIRLS organizatori ka krijuar një nënbazë të të dhënave, me të cilat mund të konstatohen kahet e arritshmërisë së nxënësve të vendeve të ndryshme, duke bërë krahasimin në mes të rezultateve të arritura në PIRLS 2016 apo testimeve të mëhershme dhe atyre të treguara në PIRLS 2021.

Nga analiza e këtyre të dhënave shihet se vendet e ndryshme kanë performanca të ndryshme ndër vite. Fatkeqësisht, për Kosovën dhe Shqipërinë, për shkak të mungesës së të dhënave apo mospjesëmarrjes në testimet e mëhershme, nuk mund të bëjmë një krahasim të tillë, por në këtë pjesë do t'i krahasojmë trendët e arritshmërisë të disa vendeve të rajonit.

Bazuar në të dhënat e përgjithshme, mund të konstatojmë se pjesa më e madhe e vendeve kanë shënuar një rënie të vogël në mesataren e përgjithshme të pikëve krahasuar me testimet e mëhershme. Për çudi, rënia e shënuar në disa vende është minimale dhe kjo, sipas nesh, nuk është tregues se pandemia dhe pengesat e tjera mund të kenë ndikuar në mënyrë të dukshme në rezultatet e tyre, por, megjithatë, është një tregues i rënies së përgjithshme të performancës.

4.4. Mesatarja relative e arritshmërisë në “qëllimin e leximit”

Më herët folëm se organizatori i testimit pjesët e leximit dhe pyetjet e testimit i ka përqendruar në dy grupe të mëdha qëllimesh. Ishin qëllimi i leximit letrar dhe qëllimi i leximit informativ. Edhe kësaj here do të paraqesim të dhënat për Shqipërinë dhe për Kosovën, për të parë se në cilin aspekt të qëllimit të leximit nxënësit e të dyja vendeve kanë performuar më mirë.

Në rastin e Kosovës, nxënësit tanë kanë arritur që në fushën e leximit letrar të arrijnë mesatare të përgjithshme prej 418 pikësh, ndërsa në fushën e leximit informativ kanë shënuar mesatare prej 423 pikësh. Te Shqipëria në fushën e leximit letrar nxënësit kanë pasur mesatare prej 516 pikësh, ndërsa që në leximin informativ kanë shënuar mesatare prej 509 pikësh.

Në rastin e Kosovës, krahasuar me mesataren e përgjithshme të vendit, shihet që nxënësit janë treguar më të dobët (për 3 pikë) në performancën e tyre në leximin letrar, ndërsa më të mirë (për tri pikë) në leximin informativ. Te Shqipëria është më ndryshe. Te ky vend nxënësit kanë performuar më mirë në leximin letrar, duke mbledhur 3 pikë më shumë se mesatarja e vendit dhe janë treguar më të dobët në leximin informativ, duke mbledhur 4 pikë më pak se mesatarja e përgjithshme.

Krahasimi tregon se nxënësit kosovarë (edhe pse pikët janë minimale) janë më pak të dhënë ndaj leximeve letrare dhe më shumë i kuptojnë leximet informative. Rezultatet e Shqipërisë tregojnë se nxënësit e tyre kanë preferenca më të mëdha për leximin letrar sesa për atë informativ. Gjithashtu, treguesit sinjalizojnë se kujdesi ndaj leximeve të ndryshme në shkollat e të dyja vendeve ndryshojnë.

4.5. Mesatarja relative e arritshmërisë në procesin e “të kuptuarit të tekstit”

Në procesin e mbledhjes së të dhënave janë mbledhur të dhënat edhe për performancën e nxënësve në dy shtylla qenësore në procesin e të kuptuarit të tekstit. Është bërë një analizë se si nxënësit kanë arritur që të bëjnë ***nxjerrjen e konkluzioneve të drejtpërdrejta*** nga teksti (*Retrieving and Straightforward Inferencing (PIRLS 2021 Reading Assessment Framework, Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin.*)) dhe se si kanë arritur të bëjnë ***interpretimin, integrimin dhe vlerësimin*** (*Interpreting, Integrating, and Evaluating (PIRLS 2021 Reading Assessment Framework, Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin.*)). Edhe këtë aspekt të analizës do ta interpretojmë për dy vendet tona, Shqipërinë dhe Kosovën.

Më poshtë po e paraqesin një tabelë që paraqet të arriturat e nxënësve që kanë arritur t’i shprehin këto dy kompetenca në të kuptuarit e tekstit. Tabela më poshtë është nxjerrë dhe përpunuar nga (<https://pirls2021.org/results>, shtator 2023).

Tabela 4: Të dhënat mbi të kuptuarit e tekstit

Vendi	Mesatarja e përgjithshme e PIRLS		Nxjerrja e drejtpërdrejtë e konkluzioneve					Interpretimi, integrimi dhe vlerësimi				
			Mesatarja e arritur		Diferenca nga mesatarja e përgjithshme e PIRLS			Mesatarja e arritur		Diferenca nga mesatarja e përgjithshme e PIRLS		
Shqipëria	513	(3.1)	508	(3.4)	-4	(2.2)	☐	518	(3.1)	5	(1.9)	☐
Kosova	421	(3.1)	424	(3.0)	4	(1.4)	☐	412	(3.1)	-9	(1.2)	☐

Nga sa mund të shihet, në *nxjerrjen e drejtpërdrejtë të konkluzioneve* nxënësit kosovarë kanë performuar, për pak pikë, më mirë se sa është mesatarja e përgjithshme e arritshmërisë së Kosovës në testimin PIRLS. Shihet, gjithashtu, se nxënësit kosovarë në *interpretim, integrim dhe vlerësim të tekstit* kanë treguar rezultat më të dobët se mesatarja e arritshmërisë së përgjithshme të vendit. Në kategorinë e parë kosovarët kanë 4 pikë më shumë dhe në kategorinë e dytë kanë mbledhur 9 pikë më pak se mesatarja e arritur. Edhe në këtë kategori të Shqipëria vërehen rezultate të kundërta me ato të Kosovës. Në kategorinë e parë, nga ç’ mund të shohim, nxënësit kanë treguar performancë mbi mesataren derisa në të dytën kanë një mesatare që është për 9 pikë më e ulët se mesatarja e Shqipërisë.

4.6. Shpërndarja e arritshmërisë së nxënësve kosovarë dhe të Shqipërisë karshi niveleve ndërkombëtare të arritshmërisë

Një nga analizat statistikore të bëra nga organizatorët e testimit PIRLS është edhe krahasimi i arritshmërisë me nivelet e njohura ndërkombëtare. Meqenëse ne do të flasim vetëm për nxënësit kosovarë dhe të Shqipërisë, nuk do të ndalemi për t’i analizuar krahasimet e vendeve të tjera që kanë marrë pjesë në testim.

Bazuar në analizën statistikore (<https://pirls2021.org/results>, tabela 4-1), pjesa më e madhe, 60% e nxënësve kosovarë, kanë arritur të performojnë në

nivelin e ulët të arritshmërisë që konsiderohet arritje deri në 400 pikë. Në nivelin e ndërmjetëm kanë arritur të radhiten 27% e nxënësve, me nivelin e pikëve nga 400 deri në 475 dhe, siç shihet nga tabela, në nivelin e lartë, deri në 550 pikë, kanë mundur të arrijnë vetëm 5% e nxënësve. Në nivelin e avancuar të arritshmërisë që e ka kufirin 625, fatkeqësisht, nga Kosova nuk ka mundur të arrijë asnjë nxënës.

Faktet që i sollëm më lart duhet të jenë një indikator alarmi për sistemin tonë shkollor, ngase treguesit që i sollëm këtu tregojnë se në shkollat tona nuk ka fokus në arritshmërinë e nxënësve dhe kjo qasje duhet të ndërrojë në mënyrë urgjente.

Tabela 5: Arritshmëria karshi niveleve ndërkombëtare

Vendi	Përqindjet e nxënësve që kanë arritur nivelet ndërkombëtare			
	Niveli i avancuar (625)	Niveli i lartë (550)	Niveli i ndërmjetëm (475)	Niveli i ulët (400)
Kosova	0	5	27	62

4.7. Arritshmëria në PIRLS sipas statusit socio-ekonomik në shtëpi

Para së të vazhdojmë me analizën e arritshmërisë së nxënësve kosovarë bazuar në kriterin e PIRLS, që është quajtur *statusi socio-ekonomik në shtëpi* (*Home Socioeconomic Status*(PIRLS 2021 Reading Assessment Framework, Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin)) mendojmë se është e udhës që të sjellim mënyrën se si janë përcaktuar statuset e ndryshme socio-ekonomike me shkallët e përcaktuara të këtij kriteri. Sipas ‘*IEA's Progress in International Reading Literacy Study - PIRLS 2021*’, nxënësit u klasifikuan në kategori socio-ekonomike në bazë të raporteve të prindërve të tyre në lidhje me katër treguesit për shkallët e statusit socio-ekonomik në

*shtëpi. Rezultatet e dala e ndajnë kriterin në tri kategori. Nxënësit me **status të lartë socio-ekonomik** që kishin një rezultat të njëjtë ose mbi rezultatin mesatar korrespondojnë me raportimet e prindërve të tyre se në shtëpitë e tyre kishin më shumë se 25 libra dhe më shumë se 25 libra për fëmijë, se, të paktën, një prind e ka të mbaruar universitetin dhe se, të paktën, njëri prind kishte një punë në profesionin e tij. Nxënësit me **status të ulët socio-ekonomik** kishin rezultat të njëjtë ose nën rezultatin mesatar që korrespondojnë me raportimet e prindërve të tyre se në shtëpi kishin 25 ose më pak libra dhe 25 ose më pak libra për fëmijë, se asnjëri prind nuk kishte shkuar përtej arsimit të mesëm të lartë dhe se asnjëri prind nuk ishte pronar i një biznesi të vogël ose se ka punuar në një profesion nëpunësi ose në administratë. Të gjithë nxënësit e tjerë që nuk iu përkisnin këtyre dy kategorive janë konsideruar me **status të mesëm socio-ekonomik**.*

Tabela 6: Rezultatet sipas statusit socio-ekonomik

Vendi	Status i lartë socio-ekonomik				Status i mesëm socio-ekonomik				Status i ulët socio-ekonomik			
	Përqindja e nxënësve		Arritshmëria mesatare		Përqindja e nxënësve		Arritshmëria mesatare		Përqindja e nxënësve		Arritshmëria mesatare	
Shqipëria	10	(0.8)	574	(4.5)	35	(1.2)	531	(3.4)	56	(1.5)	492	(3.6)
Kosova	16	(1.7)	472	(5.6)	48	(1.4)	427	(3.2)	36	(1.7)	392	(3.5)

Në Kosovë, me status të lartë socio-ekonomik, sipas deklarimeve të prindërve, janë identifikuar 16% e nxënësve. Me status të mesëm socio-ekonomik kanë dalë të jenë 48%, ndërsa me status të ulët socio-ekonomik janë klasifikuar 36% e nxënësve. Në anën tjetër, në Shqipëri kemi 10% në kategorinë e parë të nxënësve, 35% nga kategoria e dytë dhe 56% në të tretën.

E rëndësishmja që vërehet në këtë tabelë është diferenca prej gati 100 pikëve në mes të nxënësve të kategorive respektive të të dyja vendeve. Të dhënat janë shqetësuese kur e krahason arritshmërinë e kategorisë së nxënësve me

status të ulët socio-ekonomik të Shqipërisë me nxënësit kosovarë që janë identifikuar me *status socio-ekonomik të lartë*. Dallimi në mes të këtyre dy kategorive të ndryshme është 20 pikë në favor të nxënësve të Shqipërisë. Dallimet në mes të kategorive të njëjta, në anën tjetër, janë për kategorinë e parë, 98 pikë, për të dytën 114 dhe për kategorinë e fundit ndryshimi është, saktësisht, 100 pikë.

Rezultatet e tilla, kur ndryshimi në mes kategorive të njëjta është 100 pikë dhe kur kategoria e lartë e njërit vend mbetet pas kategorisë së fundit të tjetrit, duhet të jenë shqetësuese për secilin person që merret me çështjet e arsimit dhe sidomos për politikëbërësit. Rezultate e tilla tregojnë që diçka nuk po funksionon në nivel shkollë dhe ky mosfunksionim po shtrihet edhe në nivelin e familjes. Treguesit që po i paraqesim në këtë analizë imponojnë një ndërhyrje të shpejtë dhe urgjente në sistemin tonë të arsimit fillor, që mendojmë se duhet të fillojë me një trajnim intensiv të stafit arsimor dhe me një fushatë vetëdijesuese agresive për prindërit dhe familjet.

4.8. Arritshmëria sipas aktiviteteve të hershme në shkrim-lexim

Edhe kjo kategori e rezultateve është krijuar në bazë të përgjigjeve që kanë dhënë prindërit në një numër pyetjesh që u janë bërë gjatë mbajtjes së testimit. Qëllimi i këtyre intervistave ka qenë që të konstatohet nëse fëmijët, që në fëmijërinë e hershme kanë pasur kontakt me librin, leximin dhe me shkrimin, kanë performuar me rezultate të caktuara në PIRLS apo se si këto rezultate shpërndahen në kategori të ndryshme të fëmijëve, të cilët kanë pasur qasje më të madhe apo më të vogël në shkrim-lexim në fëmijërinë e tyre të hershme. Gjetjet nga të dhënat për këtë lloj të vlerësimit janë bërë me anë të disa pyetjeve që po i paraqesim në këtë figurë:

Before your child began primary/elementary school, how often did you or someone else in your home do the following activities with him/her?

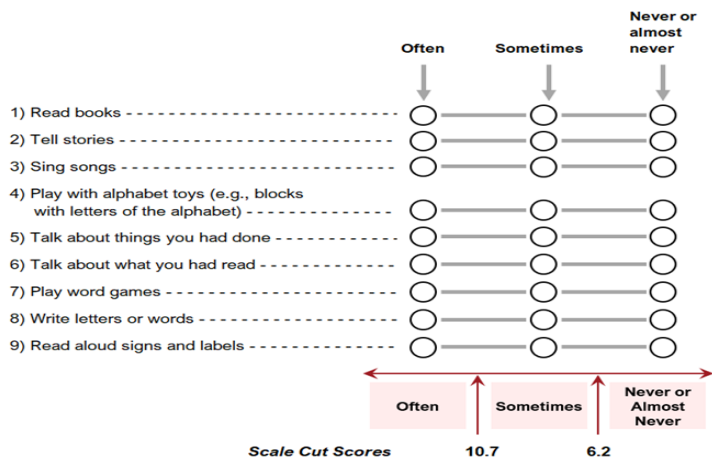

Figura 5: Pyetjet të cilave u janë përgjigjur prindërit

Pyetja ka qenë kjo: *Para se fëmija juaj të fillojë shkollën fillore, sa shpesh ju apo dikush tjetër në familjen tuaj i keni zhvilluar aktivitetet e mëposhtme me të?*

1. Keni lexuar libra; 2. Keni rrëfyer tregime, 3. Keni kënduar këngë; 4. Keni luajtur me lodra në formë alfabeti; 5. Keni folur për gjërat që ke bërë; 6; Keni folur se çka ke lexuar; 7. Keni bërë lojë fjalësh; 8. Keni shkruar shkronja dhe fjalë; dhe 8. Keni lexuar me zë për shenjat dhe simbolet.

Përcaktimi është bërë me anë të tri përgjigjeve (*shpesh; ndonjëherë dhe asnjëherë ose gati asnjëherë*), me të cilat është përcaktuar niveli i qasjes së hershme të fëmijëve në shkrim-lexim.

Nga përgjigjet e prindërve është konstatuar se në Kosovë 55% e nxënësve u përkasin familjeve në të cilat fëmijët **shpesh** kanë pasur qasje të hershme në shkrim-lexim, 44% e nxënësve **ndonjëherë** kanë pasur qasje të hershme në shkrim-lexim, ndërsa që vetëm 1% e tyre kanë qenë të privuar nga kjo praktikë.

Në Shqipëri **shpesh** kanë pasur qasje të hershme në shkrim-lexim 57% e fëmijëve, **ndonjëherë** qasje në shkrim-lexim, sipas prindërve të tyre, kanë pasur qasje 41% e nxënësve, ndërsa që **asnjëherë** nuk i kanë përjetuar momentet e tilla, sipas prindërve, janë identifikuar 2% e nxënësve.

Më poshtë do t'i paraqesim në formë tabelore² arritjet e këtyre kategorive të nxënësve:

Tabela 7: Qasja e hershme në shkrim-lexim

Vendi	Shpesh		Ndonjëherë		Kurrë ose gati kurrë	
	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare
Kosova	55	434	44	410	1	~
Shqipëria	57	528	41	498	2	~

Edhe në këtë rast është vërejtur se fëmijët që kanë pasur qasje të mëhershme në shkrim-lexim kanë treguar arritshmëri më të lartë se nxënësit e tjerë. Kështu fëmijët kosovarë që kanë qasje të shpeshtë në shkrim-lexim kanë arritje maksimale prej 434 pikësh. Kategoria e njëjtë e nxënësve nga Shqipëria kanë shënuar mesatare prej 528 pikësh. Nxënësit e kategorisë së dytë të përmendur këtu kanë shënuar mesatare prej 410 pikë (Kosova) respektivisht 498 pikë (Shqipëria). Kategoria e tretë është josisnjifikative dhe, për këtë arsye, nuk ka relevancë për ne.

4.9. Indikatori “Prindërit e duan leximin” dhe rezultatet e nxënësve kosovarë

Organizatori ka dashur, gjithashtu, të konstatojë nëse nxënësit që i kanë prindërit të dhënë pas leximit kanë performuar më mirë në testin PIRLS. Me anë të një pyetësoi të ngjashëm me atë që e sollëm më lart janë identifikuar tri kategori të prindërve: *Prindër që e pëlqejnë tepër shumë leximin*; *prindër që e pëlqejnë deri diku leximin* dhe *prindër që nuk e pëlqejnë leximin*.

Bazuar në të dhënat e mbledhura nga organizatori, ka dalë se në Kosovë *prindër që e pëlqejnë tepër shumë leximin* janë 44% nga i tërë popullacioni

² Të gjitha të dhënat tabelave të paraqitura në këtë punim janë të disponueshme në faqen e internetit <https://pirls2021.org/results>. Ato, pastaj, janë ndarë, janë përpunuar, përshtatur e përkthyer nga autori i këtij punimi.

i prindërve të intervistuar derisa *prindër që e pëlqejnë deri diku leximin dhe prindër që nuk e pëlqejnë leximin* janë 53%, përkatësisht 5%.

Te Kroacia, p.sh., proporcioni është 26%, 56% dhe 18% (<https://pirls2021.org/results>, tabela 5.3). Gjithashtu, te rasti i Sllovenisë ky proporcion kap shifrat 26%, 57% dhe 17%. E solla këtë shembull për ta hedhur dyshimin se deklarimi i prindërve të Kosovës nuk ka qenë i sigurt ose prindërit kanë probleme me përkufizimin e 'leximit'. Ky lloj deklarimi është i pasaktë, duke i ditur të dhënat statistikore mbi leximin në Kosovë (Osdautaj, M., 2016). Gjithashtu, i bëra këto dy krahasime për të parë diferencën eklatante të pikëve të nxënësve të prindërve të kategorive të njëjta në vende të ndryshme. Në rastin konkret arritshmëria e nxënësve kosovarë të prindërve të kategorisë së parë është 441 pikë, ndërsa që te Sllovenia dhe Kroacia dallimi në pikë është tepër më i madh. Kështu nxënësit e Kroacisë që i kanë prindërit e kategorisë së parë në test kanë shënuar arritshmëri prej 575 pikësh, ndërsa e njëjta kategori në Slloveni ka arritur kuotën prej 545 pikëve. Në të njëjtën kohë, proporcioni i prindërve të kategorisë së parë në Shqipëri është 35%, ndërsa fëmijët e tyre në testin PIRLS kanë arritur të mbledhin një mesatare prej 535 pikësh që është për 96 pikë më shumë se nxënësit tanë.

Nxënësit, prindërit e të cilëve janë përcaktuar për kategorinë e dytë të prindërve, sipas vendeve, kanë arritur këto rezultate mesatare:

- Kroacia 557 pikë;
- Sllovenia 520 pikë;
- Shqipëria 504 pikë dhe
- Kosova 410 pikë.

Nxënësit e prindërve *që nuk e duan leximin*, sipas vendeve të radhitura më lart, kanë shënuar mesatare pikësh respektivisht prej 535, 501, 493 dhe 385 pikësh.

4.10. Rezultatet e nxënësve nga shkollat me origjinë socio-ekonomike të ndryshme

Me anë të një interviste që është bërë me drejtorë të shkollave pjesëmarrëse në testim, është bërë e mundur të përcaktohet prejardhja (gjendja) socio-ekonomike e popullacionit të nxënësve të shkollave. Qëllimi ka qenë që, bazuar në këtë kriter, të përcaktohen *shkollat e pasura, shkollat mesatare (shkollat as të pasura e as të varfra)* dhe *shkollat e varfra*.

50% e nxënësve të shkollave kosovare vijnë në ato që i quajmë shkolla të pasura (*Affluent*). Arritshmëria mesatare e nxënësve të këtyre shkollave ka arritur kuotën prej 423 pikësh. Në Shqipëri, nga drejtorët, si shkolla të tilla janë identifikuar shkollat ku i vijnë mësimet 37% e nxënësve dhe rezultati mesatar i tyre ishte 527 pikë.

Drejtorët e shkollave kosovare kanë përcaktuar se në kategorinë e dytë bëjnë pjesë shkollat ku i vijnë mësimet 34% të nxënësve të testuar. Rezultati i tyre ishte 415 pikë. Në shkollat e Shqipërisë të kësaj kategorie i vijnë mësimet 30% e nxënësve, të cilët kanë shënuar rezultat mesatar prej 515 pikësh.

Kategoria e tretë e identifikuar nga drejtorët është më sa vijon:

Kosova: shkollat ku vijnë 16% e nxënësve me mesatare prej 416 pikësh, Shqipëria: shkollat ku vijnë 33% e nxënësve me mesatare që arrijnë në 495 pikë.

4.11. Rezultatet e nxënësve që e fillojnë klasën e parë me shkathtësi në shkrim-lexim

Është konstatuar se një pjesë e nxënësve e fillojnë shkollimin fillor me shkathtësi të niveleve të ndryshme në shkrim-lexim. Organizatori i testimit PIRLS e ka zhvilluar, gjithashtu, një hulumtim të asaj se cilat përqindje të shkollave pranojnë nxënës me përqindje të caktuara të shkathtësive në shkrim-lexim.

Në bazë të të dhënave që PIRLS i ka mbledhur nga drejtorët e shkollave kanë rezultuar të dhënat që do t'i paraqesim në tabelën e mëposhtme:

Tabela 8: Përqindja e nxënësve që fillojnë shkollimin me shkathtësi të shkrim-leximit

Vendi	Më shumë se 75% fillojnë me shkathtësi të shkrim-leximit		51–75% fillojnë me shkathtësi të shkrim-leximit		25–50% fillojnë me shkathtësi të shkrim-leximit		Më pak se 25% fillojnë me shkathtësi të shkrim-leximit	
	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare	Përqindja e nxënësve	Arritshmëria mesatare
Kosova	30	417	21	428	29	430	20	404
Sllovenia	6	531	6	508	41	521	47	517
Kroacia	9	561	23	563	42	555	26	553
Shqipëria	28	526	31	520	22	505	19	497

Siç shihet në shkollat kosovare në të cilat drejtorët kanë deklaruar se 75% e nxënësve fillojnë me shkathtësi elementare në shkrim-lexim i vijnë mësimit 30% e nxënësve. Në shkollat ku të njëjtët janë deklaruar se 51-75% e nxënësve kanë shkathtësi të tilla i vijnë mësimit 21% e nxënësve. Në shkollat ku 25-50% e nxënësve e fillojnë mësimin me këto shkathtësi, i vijnë mësimit 29% e popullacionin të nxënësve që e fillojnë klasën e parë ndërsa në shkollat ku është deklaruar se me shkathtësi të tilla regjistrohen më pak se 25% e fillojnë mësimin 20% e nxënësve. Nga tabela mund të konkludohet se edhe Shqipëria ka thuar një proporcion të ngjashëm me Kosovën, ndërsa që me Slloveninë dhe Kroacinë dallojmë rrënjësisht.

Nga tabela shihet se nxënësit kosovarë të kategorisë së parë kanë performuar më keq se nxënësit e kategorisë së dytë dhe të kategorisë së tretë, derisa kategoria e parë ka performuar më mirë vetëm se kategoria e katërt. Kjo tregon se fakti se 75% e tyre kanë pasur shkathtësi shkrim-leximi nuk ka ndikuar fare në arritshmërinë e tyre në testim. Derisa në Kosovë ka ndodhur kështu, të dhënat flasin se nxënësit e vendeve të tjera kanë rezultate të ndryshme.

Dëshmitë e paraqitura këtu sinjalizojnë se në sistemin tonë parafillor dhe fillor ekziston një problem. Ose ka problem me kompetencat e edukatorit

dhe të mësuesit, si kategori, ose tek sistemi shkollor dhe te menaxhmenti i shkollës diçka nuk funksionin siç do të duhej. Nëse të dhënat që i kanë deklaruar drejtorët janë të vërteta, atëherë këtë përparësi të madhe shkollat dhe mësuesit nuk kanë arritur ta konvertojnë në cilësi dhe rezultate.

4.12. Ndikimi i mungesës së burimeve në zhvillimin e shkathtësive të leximit

Gjatë periudhës së mbajtjes së testimit, është zhvilluar edhe një hulumtim, i cili kishte për qëllim që të konstatonte nëse shkollat e Kosovës, por edhe të vendeve pjesëmarrëse kishin mungesë të burimeve, të cilat mund të ndikonin në zhvillimin e kulturës së leximit. Hulumtimi është zhvilluar me drejtorë të shkollave nga të cilat janë mbledhur të dhënat dhe, sipas informatave që janë mbledhur, ka rezultuar se 5% e shkollave kosovare *'Nuk janë të ndikuara'* nga mungesa e burimeve. Sipas po të informata, del se *'Në njëfarë mase të ndikuara'* janë 74% e shkollave tona. *'Shumë të ndikuara'* nga mungesa e burimeve ka rezultuar se janë 21% e shkollave.

Nga rezultatet e analizuara nga testimi i nxënësve ka rezultuar se mungesa e resurseve dhe e burimeve nuk ka ndikim të theksuar në arritshmërinë e nxënësve të testuar. Kështu nxënësit e shkollave që nuk kanë mungesë burimesh, pra *që nuk janë të ndikuara*, dhe ku bëjnë pjesë 5% e popullacionit të përgjithshëm, kanë shënuar arritshmëri mesatare prej 424 pikësh. Nxënësit e shkollave që janë *në njëfarë mase të ndikuara*, që e përbejnë 74% të tërë numrit të përgjithshëm të nxënësve, kanë arritur një mesatare arritshmërie prej 420 pikësh. Kategoria e tretë, ku bëjnë pjesë nxënësit nga shkollat *shumë të ndikuara* nga mungesa e resurseve e të cilët përbëjnë 21% të numrit të përgjithshëm, kanë arritur të shënojnë një mesatare gati të njëjtë me mesataren e kategorisë së parë. Logjikisht, dallimi do të duhej të ishte sinjifikativ në mes të këtyre dy kategorive, por, për çudi, dallimi është minimal me vetëm dy pikë. Kjo e dhënë tregon se ose deklarimet e drejtorëve nuk kanë qenë korrekte ose mungesa e burimeve shkollore nuk është një element relevant që ndikon në arritshmërinë e nxënësve, gjë që është për ta diskutuar. Dallime më të theksuara mund të vërejmë në rezultatet nga Shqipëria, por edhe ato janë jorelevante për ta vlerësuar ndikimin e

mungesës së burimeve në arritshmërinë e përgjithshme. Meqë i morëm si shembuj krahasimi, duhet të cekim se Kroacia dhe Sllovenia nuk kanë shkolla të cilat mungojnë burimet, ndërsa që dallimi në mes të dy kategorive të para është sinjifikativ, por minimal.

Mendoj se të dhënat kontradiktore të shkollave të deklaruara dhe të rezultateve të arritura duhet të na sinjalizojnë edhe për një element për të cilin mendojmë se duhet të diskutohet dhe ai është mosserioziteti dhe moskonsistenca në dhënien së informatave për shkollat nga ana e drejtorëve dhe e stafit menaxhues të shkollave. Mendojmë se menaxhmentet e larta të sistemit (komunal dhe qendror) duhet të angazhohen në këtë drejtim, me qëllim të përmirësimit edhe të gjendjes, por edhe të saktësisë së informatave.

4.13. Indikatori Disiplina në shkollë dhe arritshmëria e nxënësve

Disiplina në shkollë është konsideruar, gjithashtu, një faktor me rëndësi që ndikon në performancën e shkollës, por edhe të nxënësve. Për ta konstatuar këtë ndikim, edhe për këtë aspekt të funksionimit të shkollës, PIRLS ka organizuar një hulumtim me drejtorët e shkollave pjesëmarrëse në testim. Qëllimi ka qenë që të konstatohet se sa ndikojnë aspekte të ndryshme të disiplinës në performimin e nxënësve në testim dhe në mësimnxënie.

Nxënësit u klasifikuan sipas raporteve të drejtorëve³ të tyre në lidhje me dhjetë sjellje problematike të identifikuar dhe nivelin e shfaqjes së këtyre sjelljeve nga nxënësit. Rezultatet e paraqitura e ndajnë shkollën e disiplinës dhe shkollat në tri kategori. Shkollat *'thuaja pa probleme'*, nxënësit e të cilave kishin arritur një rezultat në ose mbi mesataren e arritur që korrespondon me përgjigjet e drejtorëve të tyre se në pesë nga dhjetë sjelljet e nxënësve *"nuk ka probleme"* dhe në pesë të tjerat kishte *"probleme të vogla"*. Shkollat me *'probleme të moderuara deri në të rënda'* nxënësit e të

³ Drejtorët në këtë testim ishin lutur të përgjigjeshin me njërin nga katër opsionet (*pa probleme, me probleme të vogla, me probleme dhe me probleme të rënda*) në lidhje me këto dhjetë problematika të ndryshme në lidhje me sjelljen e nxënësve: *mbërrin-jnë vonë në shkollë; mungon-jnë nga shkolla pa arsye; e shqetëson-jnë klasën; mashtron-jnë; shan-jnë; vjedh-in; vandalizon-jnë; kërcënojnë apo abuzojnë verbalisht me studentët (me gojë, me sms, me e-mail etj); kërcënojnë apo abuzojnë verbalisht me mësuesit (me gojë, me sms, me e-mail etj).*

cilave kishin shënuar rezultat në ose nën mesataren e arritur që korrespondon me deklaratimet e drejtorëve të tyre, të cilët kanë raportuar se pesë nga dhjetë sjelljet e nxënësve paraqesin një "problem mesatar" për shkollën dhe pesë të tjerat konsiderohen se paraqesin "problem të vogël". Të gjithë nxënësit e tjerë, bazuar në përgjigjet e drejtorëve, janë konsideruar se i vijnë mësimet në shkollë *'me probleme të vogla'*.

Sipas këtij klasifikimi, 48% e nxënësve tanë i vijnë mësimet në shkollat që konsiderohen se janë shkollë *'thuaja pa probleme'*. Sipas arritshmërisë mesatare të shënuar në PIRLS, ky popullacion i nxënësve kosovarë ka një mesatare arritshmërie prej 426 pikësh.

Po sipas këtij hulumtimi ka dalë se 36% e nxënësve tanë janë pjesë e *'shkollave me probleme të vogla'*. Mesatarja e kësaj pjese të nxënësve e shënuar në PIRLS është 417 pikë.

Në *'shkollat me probleme të moderuara deri të rënda'* është konstatuar se i vijnë mësimet 20% e nxënësve tanë. Mesatarja e këtyre nxënësve në testim ka qenë 413 pikë.

Po ta shikojmë me kujdes arritshmërinë e nxënësve të shkollave nga këto kategori, mund të vërejmë se nuk ka dallime të rëndësishme në arritshmërinë e tyre. Dallimet që shihet dhe që, në maksimum, arrijnë 13 pikë nuk e shpërfaqin rëndësinë dhe ndikimin e disiplinës në shkollë dhe në mësimnxënie. Gjithashtu, klasifikimi i shkollave vërehet se nuk është bërë në bazë të ndonjë standardi të besueshëm. Kjo ngase dallimi në përqindjen e shkollave me *'probleme të rënda'* në disiplinën e nxënësve dallon shumë nëse e krahasojmë Kosovën me vendet e tjera.

4.14. Pikët e fituara nga nxënësit që vijnë në "shkollat e përqendruara në suksesin akademik"

Ndër matjet që janë bërë gjatë kryerjes së testimit PIRLS është bërë edhe niveli i përqendrimit të shkollave në suksesin akademik të nxënësve. Kjo matje është bërë, gjithashtu, me anë të intervistimit të drejtorëve me anë të pyetësorit të mëposhtëm

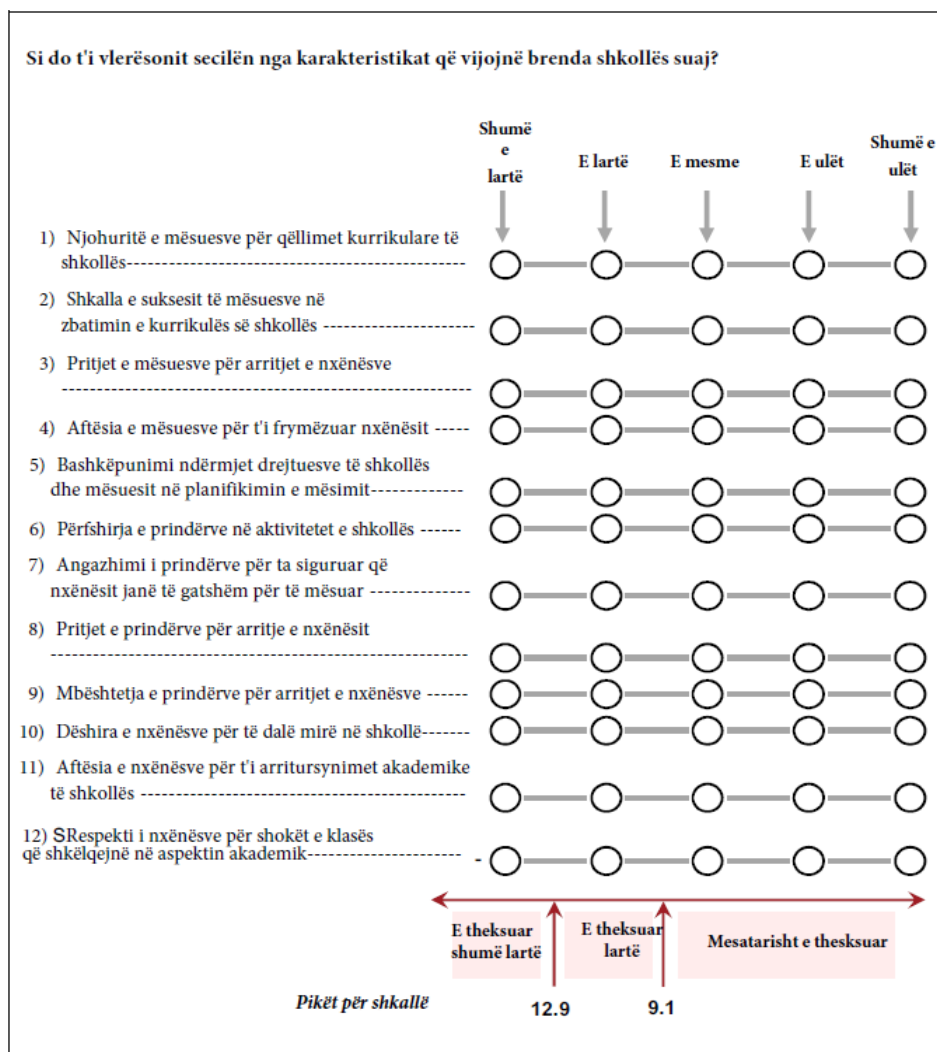

Figura 6: Pyetësori për përqendrimin e shkollave në suksesin akademik

Bazuar në përgjigjet e drejtorëve të shkollave, rezultojnë se 14% e nxënësve kosovarë i vijnë mësimet në shkollat që kanë përqendrim të **theksuar shumë lartë** drejt suksesit akademik të nxënësve. Po sipas këtyre të dhënave, del se 63% e nxënësve frekuentojnë shkollat me **përqendrim të lartë** për suksesin akademik, ndërsa që në shkollat me **theksim të mesëm** drejt suksesit akademik shkollohen 22% e nxënësve.

Nga rezultatet e arritura nga nxënësit e të tri kategorive të shkollave që i përmendëm është e çuditshme vetëm mesatarja e nxënësve të shkollave të kategorisë së parë. Ata, për çudi, kanë performuar më keq se nxënësit e kategorisë së dytë, ndërsa që, kuptueshëm, nxënësit e kategorisë së tretë kanë performuar më së dobëti. Kjo shihet ngase nxënësit e shkollave me theksim shume të lartë drejt suksesit akademik kanë arritur mesatare prej 417 pikë. Nxënësit e kategorisë së dytë të shkollave kanë shkuar në shifrën 427 të pikëve, ndërsa që kategoria e fundit e shkollave kanë mesatare që arrin 403 pikë. Te Shqipëria, p.sh., është konstatuar se në kategorinë e parë të shkollave i vijnë mësimet 12% e nxënësve të cilët janë veçuar me mesatare prej 552 pikësh, nxënësit, 66% e tyre, të kategorisë së dytë dallohen për arritshmëri në nivelin prej 514 pikësh dhe ata të së tretës kategori shihet se kanë arritur mesatare që arrin 492 pikë.

Edhe në këtë rast, siç mund ta keni vërejtur, dallohet një problem në përcaktimin e karakteristikave të shkollave nga ana e drejtorëve. Ky fakt paraqet një problem serioz të udhëheqësve të shkollave, të cilit, në të ardhmen, duhet t'i qasemi në cilëndo mënyrë. Kjo ngase dhënia e të dhënave jo të sakta, apo të dhënave jo ekzistuese, vetëm sa për ta mbuluar një aktivitet, ndikon negativisht në ndërtimin e imazhit të shkollës, sidomos në rastet kur kemi të bëjmë me aktivitete ndërkombëtare, siç ishte rasti me PIRLS.

4.15. Performanca e nxënësve që janë vetidentifikuar si nxënës që e duan leximin

Treguesi '*nxënësit e duan leximin*' paraqet një komponentë tjetër, e cila është analizuar nga PIRLS. Nxënësit e testuar në PIRLS e kanë plotësuar edhe një pyetësor, me të cilin organizatorët kanë dashur të nxjerrin të dhëna, të cilat afinitetin e nxënësve të testuar ndaj leximit e lidhin me arritshmërinë e tyre mesatare në testim.

Në lidhje me këtë, nxënësve u është parashtruar një pyetje me këtë përmbajtje: *Çka mendon për leximin? Përshkruaje sa pajtohesh me pohimet e mëposhtme?*

*Unë dëshiroj të bisedoj me njerëzit e tjerë për leximet që bëj;
Lumturohem kur dikush ma dhuron një libër si dhuratë;
Mendoj se leximi është i mërzitshëm;
Do të dija të kisha më shumë kohë për lexim;
Ndjej kënaqësi kur lexoj;
Mësoj shumë nga të lexuarit;
Kam dëshirë të lexoj shkrime që më bëjnë të mendoj;
Më pëlqen kur libri më ndihmon ta imagjinoj botën.*

Më poshtë pyetëtori i ka shtesë edhe dy opsione që kishin të bënin me leximin jashtë shkollës. Pyetja ishte: ***Sa shpesh i bëni këto gjëra jashtë shkollës?*** Ndërsa që opsionet ishin:

Lexoj nga dëshira dhe

Lexoj që t'i përforcoj gjërat për të cilat kam mësuar në shkollë.

Nga përgjigjet e nxënësve kosovarë është konstatuar se 85% e tyre **e duan leximin tepër shumë**, 13% **e duan leximin deri diku**, ndërsa pjesa tjetër **nuk e duan leximin**.

Nga rezultatet mesatare që kanë arritur nxënësit që **e duan leximin tepër shumë** mund të shohim se ata në PIRLS kanë arritur mesatare prej 426 pikësh. Kategoria e dytë e nxënësve, 13% e tyre, kanë arritur në nivelin prej 407 pikëve, ndërsa pjesa e mbetur, 2% e nxënësve, nuk ka shënuar rezultate të cilat mund të jenë relevante për hulumtimin.

Edhe në këtë rast shqetësuese për ne është pasaktësia dhe neglizhenca në dhënien e përgjigjeve. Po t'i shohësh tabelat origjinale të nxjerra nga hulumtimi i testimit PIRLS, mund të shohësh se vetëm kur kryhen të tilla hulumtime, Kosova radhitet mirë në tabelë. Në rastin konkret nxënësit kosovarë, me përgjigjet e tyre, e kanë vënë veten në vendin e parë në tabelë si nxënës *'që iu pëlqen tepër shumë leximi'* derisa në suksesin e treguar radhiten të fundit ndër vendet evropiane. Ky fakt dhe faktet tjera që i përmendem dhe mund të gjinden në ngjarjet ndërkombëtare të testimit duhet të ndërpriten urgjentisht, ngase e dëmtojnë imazhin e shkollës dhe të sistemit

dhe nuk mund të merren si referenca për asnjë studim serioz të çështjeve të arsimit.

4.16. Arritshmëria e nxënësve të niveleve të ndryshme të indikatorit “siguria në lexim”

PIRLS 2021 për ta matur *sigurinë e nxënësve në lexim* i pyeti ata se sa ishin dakord me gjashtë pohimet rreth asaj se sa mirë mund të lexonin. Bazuar në përgjigjet e tyre, nxënësit u klasifikuan sipas shkallës së besimit që kishin në aftësinë e tyre të leximit - "shumë të sigurt në lexim", "disi të sigurt në lexim" dhe "jo të sigurt në lexim".

Në grupin "*shumë të sigurt në lexim*" janë vetëpërcaktuar 59% e nxënësve kosovarë. Arritshmëria mesatare e tyre ishte 445 pikë, ndërsa që moshatarët e tyre kroatë që janë shprehur njësoj kanë shënuar mesatare me 583 pikë, pra gati 140 pikë më shumë. Gjithashtu, edhe moshatarët nga Shqipëria kanë shënuar rezultate dukshëm më të mira se nxënësit tanë, me 535 pikë.

Grupi "*disi të sigurt në lexim*" përbën 25% të popullacionit të përgjithshëm të nxënësve të deklaruar dhe kanë mesatare prej 412 pikësh.

"*Jo të sigurte në lexim*" në Kosovë janë përcaktuar 16% e nxënësve. Mesatarja e tyre ishte 360 pikë.

4.17. Niveli i përdorimit të mjeteve digjitale për të gjetur dhe lexuar informacione

Për ta matur nivelin e përdorimit të mjeteve digjitale në funksion të gjetjes dhe leximit të informacioneve në funksion të mësimnxënies, PIRLS ka kërkuar nga nxënësit që ta plotësojnë një pyetësor që ka përfshirë pyetjen: *Sa kohë shpenzoni duke e përdorur kompjuterin, tabletin ose telefonin e mençur për të gjetur dhe lexuar informacione për detyrat tuaja shkollore gjatë një dite normale të shkollës?*

Përdorimi i mjeteve digjitale

Sa kohë shpenzoni duke e përdorur kompjuterin, tabletin ose telefonin e mençur për të gjetur dhe lexuar informacione për detyrat tuaja shkollore gjatë një dite normale të shkollës?

Nuk i përdor---

30 minuta ose më pak---

Më shumë se 30 minuta----

Figura 7: Përdorimi i mjeteve digjitale

Përgjigjet kanë dalë të ndryshme në vende të ndryshme. Në rastin e Kosovës, 40% e nxënësve janë deklaruar se i përdorin mjetet digjitale për më shumë se 30 minuta në ditë. Këta nxënës në testin e PIRLS kanë shënuar mesatare prej 430 pikësh. 47% e nxënësve tanë janë deklaruar se i përdorin mjetet digjitale '30 minuta ose më pak' gjatë një dite shkollore. Arritshmëria e tyre ishte 428 pikë. Pjesa tjetër, 3% e nxënësve, kishin arritje mesatare prej 388 pikëve.

5. PËRFUNDIME

Testi PIRLS, i vitit 2021, për shkollat tona fillore, ishte një moment i rëndësishëm për ta konstatuar gjendjen e përgjithshme të shkollave dhe sidomos gjendjen e përgjithshme në zhvillimin intelektual dhe akademik të fëmijëve tanë në fushën e kulturës së leximit.

Testi i PIRLS nuk është një instrument i thjeshtë, ai i qaset testimin të kulturës së leximit, sikurse edhe PISA, në shumë aspekte dhe dimensione. Me anë të këtij testi konstatohen gjendjet dhe situatat që kanë të bëjnë me nxënien dhe mësimdhënien.

Me anë të testimit PIRLS, kushdo që merret me studimin e kulturës së leximit, mund të gjejë të dhëna të rëndësishme lidhur me kualitetin e mësimdhënies, lidhur me atmosferën në shkollë lidhur me perceptimet dhe angazhimet e prindërve për mësimnxënien e fëmijëve të tyre dhe në lidhje me shkollën.

PIRLS me anë instrumenteve matëse na ka bërë të qartë kualitetin e mësimdhënies dhe të mësimnxënies. Na ka bërë të qartë lidhjen e suksesit të nxënësve me ambientin në familje, me ambientin në shkollë dhe në shoqëri dhe lidhjen e këtij sukseesi më angazhimin e shkollës, të prindërve dhe të sistemit.

E pamë gjatë kësaj analize se për ta njohur të tërë situatës, PIRLS nuk është ndalur vetëm me testimin e nxënësve që kishte për qëllim për të konstatuar arritshmërinë e tyre në fushën e leximit. Janë intervistuar edhe prindërit dhe drejtorët e shkollave për të nxjerrë rezultate të ndryshme që e kompletojnë tërë mozaikun e larmishëm të problematikës së kulturës së leximit edhe të aspekteve që mund të ndikojnë direkt ose indirekt në suksesin e nxënësve.

Nga analizat e bëra kemi konstatuar se sukseesi në këtë fushë është shumë i varur nga faktorët shkollorë dhe joshkollorë. Është i varur ky sukses edhe nga gjendja socio-ekonomike e nxënësit, por edhe nga situatat e njëjta të shkollës. Sukseesi i nxënësve në këtë fushë varet edhe nga marrëdhëniet në mes moshatarësh, por edhe nga marrëdhëniet mes shkollave dhe prindërve e shkollave.

Duke u bazuar në rezultatet e publikuara, mund të konstatohet se nxënësit tanë kanë performuar jo kënaqshëm në PIRLS. Analizat dhe të dhënat statistikore, të sjella në këtë punim, shpresojmë, të jenë një udhërrëfyes për studiuesit dhe politikëbërësit se ku duhet të ndërhyhet në sistem dhe si duhet ndërhyrë aty.

Nga të arritura të nxënësve tanë, kemi vërejtur se problem duket të jenë mësuesi dhe mësimdhënia në shkollë. Gjithashtu, problem i madh, njësoj si në PISA 2018, mund të konstatohet se është sistemi i vlerësimit të nxënësve tanë në shkollë, i cili ishte konstatuar edhe para dy vjetësh në PISA 2018, ku ishte saktësuar se Kosova kishte diferencën më të vogël në mes notës më të ulët dhe më të lartë (*Osdautaj, M., 2021*).

Problem që mund të vërehet këtu është edhe qasja aspak serioze e nxënësve dhe e drejtorëve të shkollave tona ndaj testeve ndërkombëtare. Kjo është vërejtur në shumë intervista dhe kërkesa që u janë vënë drejtorëve dhe nxënësve nga organizatorët e PIRLS. Plotësimi pa korrektësi dhe pa kujdes i shumë pyetësorëve ka bërë që të kemi të dhëna kontradiktore, të cilat nuk

e pasqyrojnë rezultatin dhe situatën aktuale në shkolla dhe të nxënësve. Të theksosh se 80% (niveli më i lartë në Evropë) e nxënësve e duan leximin shumë dhe po të njëjtit nxënës të performojnë me rezultatet më të ulëta në Evropë është absurde dhe paraqet qasje aspak serioze në përshkrimin e gjendjes reale të shkollës dhe të nxënësve. Po cekim këtu se thuaja në të gjitha pyetjet hulumtuese që u janë parashtruar drejtorëve, prindërve dhe nxënësve, kemi të dhëna kontradiktore që, deri në njëfarë mase, e diskreditojnë tërë procesin. Kemi konstatuar se një qasje e tillë joserioze e dëmton imazhin e shkollës sonë dhe të tërë sistemit tonë arsimor para faktorit ndërkombëtar.

PIRLS, për një hulumtues të kujdesshëm, e ka vënë në pah edhe problemin që shkollat tona kanë me institucionin e mësuesit. Nuk ka dilemë se në suksesin e përgjithshëm të nxënësve tanë mësuesi dhe puna e tij në shkollë është hallka kryesore e sistemit. Paraqitja kaq e dobët e nxënësve hap shumë dilema në lidhje me mësuesin dhe kompetencat e tij. Ajo që shihet në testin PIRLS është fakti se, ndër të tjera, shkollat tona dhe sistemi ynë ka probleme edhe me profilin e mësuesit. Ndoshta një studim tjetër do të duhej të konstatonte se cilat janë kriteret e dhënies së diplomës dhe cilat kompetenca duhet t'i posedojë një i diplomuar për t'u kyçur në sistem. Ndoshta përcaktimi politik, nga Ministria, i kriterëve të dhënies së diplomës do të duhej të ishte një hap i radhës, bile edhe vërtetimi i vlefshmërisë së diplomës nëpërmjet të një sistemi të licencimit do të ishte një zgjidhje e shpejtë dhe efikase për gjendjen aktuale.

Kontradiktat që kanë dalë në aspektet e ndryshme të paraqitura në këtë punim të çojnë drejt një problemi, të cilit duhet t'i qasemi si shoqëri. Urgjentisht duhet të ndërrohet sistemi i vlerësimit të arritshmërisë së nxënësve. Mendoj se kjo është pika kyçe dhe "Thembra e Akilit" për tërë sistemin tonë arsimor. Lejimi i nxënësve të besojnë se ata do të kalojnë, edhe nëse nuk mësojnë dhe nuk kanë përfituar asnjë dije, dhe lejimi i mësuesve që, pa asnjë kriter, të japin nota kaluese të larta është një hap që mund të ndërmerret në mënyrë urgjente. Edhe nxënësit, edhe mësuesit, por edhe drejtorët, duhet ta kenë të qartë se të kaluarit nga një klasë në tjetrën (për nxënësit) nuk mund të bëhet pa e arritur një prag të standardizuar të kalueshmërisë, ndërsa mësuesit dhe drejtorët duhet ta kuptojnë se do të bëhet

e patolerueshme qasja e tyre neglizhuese ndaj mësimdhënies dhe udhëheqjes së shkollave drejt suksesit.

Renditja në vendin e fundit ndër vendet evropiane duhet të jetë një moment kthese për të gjitha instancat drejt përmirësimit dhe ringritjes së tërësishme të sistemit tonë shkollor.

6. REKOMANDIME

Megenëse PIRLS 2021 ka shpërfaqur një numër problemesh të sistemit tonë arsimor, sidomos atij fillor, MASHTI duhet që, nëpërmjet organizmave të saj, të ndërmarrë një studim për të konstatuar se cilët ishin faktorët e një performance të tillë të dobët të nxënësve tanë të klasave të katërta të filllores.

Institucionet kërkimore-shkencore të vendit duhet të angazhohen që, në bazë të të gjetura nga ky punim, por edhe të të gjeturave nga studime të tjera të kësaj fushe, t'i identifikojnë problemet studimore dhe të hartojnë projekte hulumtuese që do të kishin për qëllim studimin e secilit problem të identifikuar.

Shkollat dhe udhëheqja e shkollave duhet ta kenë të qartë se testimet ndërkombëtare janë shumë të rëndësishme për shkollat, për sistemin tonë arsimor dhe për vendin. Duke e ditur këtë rëndësi, dhënia e informatave të sakta dhe relevante është një nga faktorët e rëndësishëm në matjen reale të arritshmërisë së nxënësve tanë dhe të funksionimit të sistemit.

Në testimet e ardhshme, ky proces duhet të kuptohet shumë seriozisht edhe nga nxënësit dhe mësimdhënësit. Nga deklaratimet e nxënësve dhe të mësuesve është konstatuar se ato nuk kanë qenë gjithmonë të sakta dhe korrekte. Në lidhje me këtë propozoj që para çdo testimi ndërkombëtar, qoftë PISA apo PIRLS, organizatorët dhe menaxhuesit vendorë të testeve të organizojnë takime informuese dhe trajnime të cilat do të kishin fokus transmetimin dhe dhënien e të dhënave të sakta tek organizatorët e testeve.

Një studim duhet të bëhet për të konstatuar saktësisht se ku qëndrojnë problemet e marrëdhënies së shkollës me prindërit dhe se si këto marrëdhënie ndikojnë në suksesin e nxënësve.

Meqenëse njëri nga problemet e identifikuara nga testi është edhe problemi i vlerësimit të nxënësve dhe problemi i përvetësimit të materialeve mësimore nga ana e tyre, një studim nga fakultetet e edukimit në lidhje me performancën profesionale të mësuesve që diplomohen aty do t'u ndihmonte atyre që të ndërhyjnë në sistemin e tyre të diplomimit të mësuesve, me qëllim të ngritjes së kapaciteteve profesionale të mësuesve dhe kualitetit të diplomës. Gjithashtu, inkuadrimi i IPK-së në një studim për kriteret dhe indikatorët e vlerësimit të nxënësve në shkollat tona do të ishte me shumë rëndësi dhe vlerë.

Edhe pse dihen disa të dhëna preliminare për leximin e prindërve dhe për marrëdhënien e familjeve me librin, rezultate e nxjerra nga PIRLS imponojnë që një institucion i besueshëm hulumtues ta hulumtojë këtë problematikë për të konstatuar se sa përkojnë apo sa janë kontradiktore të dhënat që prindërit kanë ofruar tek organizatorët e testimit.

Në PIRLS u pa se thuajse të gjithë aktorët që kanë marrë pjesë në testim dhe hulumtim, në një mënyrë, kanë dhënë informacione dhe të dhëna kontradiktore, të cilat bien ndesh me arritshmërisë e treguar. Institucionet komunale dhe qendrore duhet të merren me këtë problematikë për të konstatuar se ku qëndron problemi i kësaj kontradikte të hetuar në të dhënat e testimit.

Ngritja profesionale në fushat ku është parë që ka probleme duhet të jetë një nga qëllimet e MASHTI-t, IPK-së, komunave dhe shkollave. Krijimi i një liste të nevojave trajnuese, me fokus në problemet e identifikuara në PIRLS, mendojmë se është imediate.

LITERATURA

1. Organisation for Economic Cooperation and Development. (2001). *Literacy in the Information Age Final Report of the International*
2. *Adult Literacy Survey, OECD.*
3. Organisation for Economic Cooperation and Development, with Statistics Canada. (2005). *Learning a living: First results of the adult literacy and life skills survey.* Paris, France and Ottawa, Canada: Author/Statistics Canada.

4. <http://purl.stanford.edu/fv751yt5934>
5. Coulombe, S., Tremblay, J.-F., & Marchand, S. (2004). *Literacy scores, human capital and growth across fourteen OECD countries*. Ottawa, Canada: Statistics Canada.
6. Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Goh, S., & Prendergast, C. (Eds.). (2017). *PIRLS 2016 encyclopedia: Education policy and curriculum in reading*. Retrieved from <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/encyclopedia/>
7. Elley, W.B. (1992). *How in the world do students read? IEA study of reading literacy*. The Hague, Netherlands: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
8. Elley, W.B. (Ed.). (1994). *The IEA study of reading literacy: Achievement and instruction in thirty-two school systems*. Oxford, England: Elsevier Science Ltd.
9. *PIRLS 2021 Reading Assessment Framework*, Ina V.S. Mullis and Michael O. Martin.
10. Komakhidze, M., Reynolds, K.A., Fishbein, B., Wry, E., Kennedy, A., & von Davier, M. (2024). *COVID-19 Research Resources in PIRLS 2021*. Boston College, TIMSS & PIRLS)
11. Osdautaj, M. (2021): Gjendja e arsimit kosovar bazuar në rezultatet e testit PISA 2018. Prishtinë.
12. (<https://pirls2021.org/results>)